

Bedrog

Verloedering, leugenachtigheid, indoctrinatie, complottheorieën en suggestieve manipulatie komen in groten getale voor op internet, waartegen de onschuldige speurder zich moet proberen te beschermen wanneer die op zoek is naar betrouwbare informatie. Jammer genoeg is dit van alle tijden. Niet alleen volwassenen, ook kinderen raken betrokken bij het aanbieden van bedrieglijke propaganda. Tijdens de oorlogsjaren verschenen jeugdboeken met titels als *Moeder, vertel eens wat van Adolf Hitler!* en *Wij hebben den Führer gezien* waarin de nazi-leider wordt gepresenteerd als volksheld en kindervriend.

Voor volwassenen werd toentertijd het Middelnederlandse epos *Van den vos Reynaerde* voorzien van een onmiskenbaar antisemitische voortzetting. Koning Nobel is gestorven en Boudewijn de ezel neemt in de Lage Landen de troon over en krijgt hulp van een nieuw personage, van Jodocus de neushoorn. Deze introduceert chaos en corruptie in het dierenrijk, en probeert op slinkse wijze zelf de macht te grijpen. Reinaert is verontrust over deze ontwikkelingen en haalt hulp uit het Oosten, een nazaat van Nobel komt en na een bloedige strijd worden Jodocus en trawanten verslagen.

Letterkunde laat zich gemakkelijk aanpassen en in een specifieke richting sturen. Gelukkig doet zich dit niet voor bij wetenschap... Toch? Blijft de exacte wetenschap immuun voor kunstgrepen? Worden meetgegevens niet aangepast, verklaringen achteraf nooit ingetrokken, onderzoekers steevast vrijgesproken van fraude, en staan alle klimatologische en kosmologische opvattingen kraakhelder op papier? Helaas, het is overal en altijd aanwezig geweest, bedrog kent eindeloos veel gezichten.

Zelfs prominenten uit de natuurkunde lieten zich verleiden. In de zeventiende eeuw verschenen geleerde boeken over transmutaties, zoals *Vitulus aureus*, waarin de auteur verslag doet van het bezoek dat hij (in Den Haag) had gekregen van een onbekende die hem toonde hoe een minderwaardige metaalsoort als ijzer kon worden omgezet in een edelmetaal. Na lang aandringen liet de vreemdeling een brokstukje achter waarmee de auteur zelf experimenteerde. In aanwezigheid van getuigen bleek hij in staat lood om te zetten in goud. Nieuwsgierigen kwamen langs om het resultaat te bewonderen.

Per brief wordt Huygens, die zich dan in Parijs bevindt, erover geïnformeerd. Had hij daar belangstelling voor? Zeker, hij hoefde het niet te geloven, maar was weldegelijk geïnteresseerd in dergelijke processen. Eerder al had hij tijdens zijn verblijf in Londen bij Boyle (met Hooke als assistent) zich verwonderd over een experiment waarbij lood werd gesmolten in een oven en nadien opnieuw werd gewogen, waarbij bleek dat het lood 1/100e deel zwaarder was geworden. Hoe was dat mogelijk?

Andere illustere tijdgenoten besteedden eveneens veel aandacht aan het doorgronden van de mogelijke veranderingen van vaste stoffen. Zo kreeg Leibniz, die zich gedurende zijn hele leven aan wetenschappelijk onderzoek heeft gewijd, zijn eerste betaalde aanstelling als alchemist. Hoewel hij er weinig kennis van had, was zijn opdracht om projecten in de mijnbouw te verbeteren voor een efficiëntere manier in het scheiden van metalen. De fascinatie voor materie bleef en kwam tot uitdrukking in zijn opvatting over de elementaire bestanddelen van massa, het filosofische concept dat hij 'monaden' noemde, de actieve bouwstenen van de werkelijkheid.

Ook van Newton is de mateloze interesse bekend in het zoeken naar transformaties. Als licht uit verschillende kleuren was opgebouwd, waarom zou materie dan niet kunnen bestaan uit te manipuleren onderdelen? Hij had manuscripten over mutaties, verborgen krachten, voorschriften en recepten voor het behandelen van stoffen. Op vijftigjarige leeftijd raakt hij volledig ontgoocheld, omdat een deel van zijn papieren in brand raakt en onherstelbaar wordt beschadigd, vermoedelijk door een uit de hand gelopen experiment. Maandenlang laat hij niets van zich horen en alles wat hij heeft gedaan, lijkt hem zinloos.

Gerenommeerde wetenschappers met een excentrieke belangstelling? Achteraf valt hun bemoeienis te rechtvaardigen als motief om kennis te verwerven, ook al zijn die inzichten – vanuit ons perspectief – onjuist en onwenselijk. Bedenk echter, dat de 'steen der wijzen' helemaal niet is verdwenen en nog steeds aanlokkelijk aanwezig is, maar zich heeft getransformeerd tot 'cloud voor klungels'.

